

REMINISCENTIÁK.

— Csevegés. —

A Szerkesztőség felhívására, a „Keresztény Magvető“ olvasóinak figyelmét egy néhány perczig csevegéssel igénybe veszem. Méltóztat azért a kegyes olvasó leülni, vagy a kereveten végig nyújtózni egész kényelemmel, ki a hogy szokta, nehogy a kényelmetlenség miatt terhére váljak valakinek. Én ez alkalommal a keresztény vallás új dolgairól régieket, s a régiekről — új dolgokat fogok regélni.

Hanem előre kikérem, hogy csevegésemben rendszeres előadást senki se kutasson, mert jelen csevegésem, — sem több, sem kevesebb nem akar lenni, mint: csevegés.

(Olvastam egy bibliai földrajzban,¹⁾ hogy Bethlehemhez közel egy barlangot mutogatnak, melyet a hagyomány a Krisztus születési helyévé avatott fel. Ebből a barlangból most egy pompás, gazdagon felékesített földalatti templom lett, melyben egy 32 fokú csigalépcső vezet le. E templom mellék-csarnokaiban lakó barátok határozottan állítják, hogy ez a hely valóban a Krisztus születési helye.

Ugy-e, hogy különös? mikor a biblia valóságosan mondja, hogy „Krisztus egy istállóban született“! . . .

Hanem a különösség hamar elenyész, ha nem ragaszkodunk a betűhöz.

A valóság az, hogy a Krisztusnak születési helyét határozottan ma már senki sem tudja.

Mig Homér élt, az ő zengő Iliászszával egy vak koldusnak tartották, de halála után, mikor a hellén miveltség magaslatát elérte: hét város vetekedett születési helye felett. Mikor Jézus élt, és az ő magasztos hitelveit hirdette: az egy igaz Istenről, a testvériségről, jogegyenlőségről, szabadságról, örökbékéről stb. — hát rokonai is csendes örültnek tartották. De mikor a nép tömege-

¹⁾ Lásd: Bibliai földrajz Farkas Józseftől 89. l.

sen figyelt reája, s a hatalom növekedő népszerűségétől megdöbbenve keresztre vonatta, s meggyilkolva a testi Krisztust, — a lelki Krisztus annál nagyobb gloriával támadott új életre: hát bizony akkor már születési helyét és idejét is kúttatták s a próféták jóslataiból kieszeltek, hogy Efrata Bethlehemben kellett születnie, az Augustus római császár idejében.

Hanem, hogy Bethlehemben, vagy Názáretben született-e? — és mikor? — a történelem valóságának megfelelőleg ma sincs eldöntve, sem születési ideje, sem születési helye.

Ránk nézve nem az a lényeges, hogy mikor és hol született? ... — hanem az, hogy született az idők teljességében.

Nem az idő és hely tette őt oly nagygyá, hanem ő tette születési idejét és helyét nagygyá!

Az első keresztények jól ösmerhették születése idejét és helyét, de azt oly egyszerű eseménynek tartották, hogy még följegyzésre sem hitték méltónak.

A mi az ő születése idejéről és helyéről följegyezve van az evangéliumban: az mind a próféták jóslatainak visszhangja csak, — még alexandriai Kelemen sem szól róla, a ki pedig mintegy undorral említi, hogy „vannak, a kik tulságos érdeklődéssel igyekeznek meghatározni Jézus születésének nemcsak évét, hanem még napját is.“ Szerinte: „némelyek azt mondják, hogy Jézus Augustus 28-ik évében, pachon hó 25-én, vagyis május 20-án született; mások azt: hogy pharmuthi hó 2-án, vagyis április 19-én, vagy 20-án.“²⁾

Szinte négyszáz esztendő zajlott le, mikor a Jézus születése emlékére az első karácson ünnepét szentelték. Aranyos száju Christostomus 386-ban Konstantinápolyban tartott prédikációjában a karácson behozataláról azt mondja:³⁾ — még nincs tíz éve, hogy ezen nap ismeretes előttetek, — de ti azt oly nagy buzgósággal meg is ünneplitek, mintha azt már emlékezetet haladó idők óta ismernétek“.

Talán még ekkor se szenteltek volna ünnepet a Krisztus születése emlékének, ha azt a keresztény vallás jól felfogott érdeke nem követelte volna.

²⁾ Lásd: Keresztény Magvető X. kötet 6. füzetében 354 lapon Simén Domokos „Az őskereszténység ünnepei“ cz. cikkét.

³⁾ Ugyanott.

A Jézus egyszerű halász tanítványai után jól iskolázott, szakképzett, nagy műveltségű férfiak léptek a keresztény vallás nagy eszméinek harcosaiul, kiknek elég eszélyük volt, hogy átlássák, hogy ha a hegy nem megy hozzájuk, nekik kell a hegyhez közeledniük. Ők hát észrevétlenül, a pogány ünnepeket keresztény ünnepeké változtatták át.

Igy lett az említett barlang is a Krisztus születési helyévé, mert ez által Mithras híveit akarták a keresztény vallásnak megnyerni. A perzsa monda azt tartja, hogy Mithras, a nap isten, éjfél tájban egy barlangban született s a csecsemőt ökrök és szamarak környezték... Mikor az ember ezt olvassa — akaratlanul fölmerül lelkében, hogy vajjon a Krisztus születéséről a nép ajka után feljegyzett mythos — nem nagyrészen a perzsáktól van-e átvéve? ... kikkel zsidó ország geographiai fekvésénél fogva kereskedelmi és társadalmi összeköttetésben volt.

Valóban meg kell vallanunk, hogy az első keresztények vezetői a Krisztus tanának lényegét megtartották ugyan, de a pogány népek hitregéit és templomi szertartásainak nagy részit átvették, átalakították.

Különben erre maga a Krisztus adott példát. Ugyanis a zsidóknál szokásban volt, hogy a Husvét ünnepét különösen megünnepeljék házilag. A husvét az Egyiptomból való szabadulás ünnepe. Ekkor minden zsidó családnak egy bárányt kellett áldozni, a mit örömmel tettek, mert magok az áldozók ehatték meg és nem az oltár lángja, vagy a papok éhes torka. A ház atyja megnyitotta az ünnepet könyörgéssel, ezután egy pohár bort adott körül kézről-kézre, — ekkor ettek; a 113. és 114-ik zsoltár elolvasása után a második pohár járt körül; azután megtöré a ház atyja a kovásztalan kenyeret s kiosztotta a jelenlevők közt stb.⁴⁾

Ezt a zsidó szokást a Krisztus az ő magasztos szelleme szerint átalakította a keresztények számára Urivacsorává, melyben az ő ártatlan halálára való emlékezés által — erőt, bátorságot és kitartást nyújt az élet küzdelmeire a méltatlan szenvedésekkel szembe; valamint az igazságnak a gonoszszággal szemben való diadalmát tünteti fel.

Igy vette át a keresztelkedést is, maga a Krisztus is megkeresztelkedvén Ker. János által a Jordán vizében.

⁴⁾ Uj testamentum magyarázat dr. Wohlfarth után 19. lap.

Ezt a vallási szertartást kötelezővé tette követőire nézve is, midőn utasításul adta a tanítványoknak: „elmenvén, tanítsatok minden népeket, megkeresztelvén őket az atyának, fiunak és szentléleknek nevében“.

A jó példa, mint mondám, hatott is, mert az ős atyák a pogány ünnepeket észrevétlen keresztény ünnepekké változtatták át. Megtartották a pogány szertartások sok külsőségeit, csak a lényegen változtattak: Jézust és az ő magasztos hitelveit tevén központ gyanánt.

Igy származott, vagy jobban mondva alakult áta régi egyiptusiak, perzsák, rómaiak és germánok napfordulati ünnepe — karácsonná, a Jézus születési ünnepévé.

Az ókor népei a napistennek győzedelmét, ujjászületését látták a napfordulás törvényében, — az ős keresztények pedig a Jézus születésében: az igazság napjának születését, a szellem győzelmének diadalát a sötétség, a tudatlanság és abból származó gonoszság felett.

Az egyiptomiak ez ünnepen örvendezve hirdették: „ma Osiris, a nap-isten született!“ . . . A perzsák pedig Mithras napisten születésének szenteltek ünnepet. A rómaiak 30 nap vigadoztak ez idő tájban, és december 25-ét „natalis Solis invicti“, azaz a legyőzhetetlen nap-isten születés napjának nevezték. A germanok pedig 12 szentéjszakát ünnepeltek e természeti változásnak.⁵⁾

Valóban bámulandó az az eszélyes eljárás, melylyel a keresztény ősatyák az újon szerzett keresztény ünnepekbe oly bámulatos módon be tudták olvasztani a régi pogány ünnepeket, hogy azokban minden nemzet a maga hitformáit mintegy eszményítve feltalálhatta.

A karácsonnt megelőző hajnali misékben, melyek az ős keresztények vigilláiból vették eredetüket: a germanok 12 szent éjszakájokat föllelhatték s így könnyebb volt őket Bonifaciusnak, a germanok hittérítőjének, egy lépéssel odább vinni a természeti naptól, a szellem és erkölcs fényes napjához, a Jézushoz.

Az o'tárok, füstölők, szenteltvizet tartó medenczék stb. melyek a zsidó kultusból vétettek át, a zsidókat nyerték meg az új vallásnak.

Az állat-áldozatok igen nagy költséggel jártak; könnyebb volt a legszegényebbnek is az új vallás lelki áldozata. — A

⁵⁾ Egyházi szemle 4-ik évfolyam 13-ik szám.

jeruzsálemi templom előcsarnokaiban elhelyezett óriási vízmedenczék, melyek közül egy a tengert jelképezte, melyen őseik átmentek Egyiptomból való szabadulásukkor — kezdettek sokaknak terhükre válni, mert a nyilvános mosakodás kellemetlenségekkel járt; sokkal kényelmesebb volt az új vallás parányi szentelt-vízet tartó medenczéje, melyben csak ujjok hegyét kellett bemártani s egy keresztjegyet vonni homlokukra és mellükre, — melyről már akkor elterjedhetett, hogy se nem árt se nem használ. — A mellett az új egyház testvéries egysége, melyben minden közvala: tömegesen vonzotta magához az áttért zsidókat, melyben reformálva, átalakítva látták elavult vallásszerkezetüket.

De a mily nagy volt a buzgalom a tömegesen áttértekben előrendin a zsidók közt, épp úgy megcsökkent nemsokára, mikor a pogány nemzetek egész serege tért át — minek oka a zsidóság önhietségében rejlett, mert méltóságán alólinak tartotta oly vallás tagja lenni, mely zsidót és pogányt egyaránt az Isten választott gyermekének tart.

A bethlehemi jászol mythossában a Mytras hivi hitelveiket kibővítve, eszményítve találhatták fel. Így a más nemzetek is.

A görög és római műveltség, mely a keresztény vallás fellépésekor a zenit pontot érte el, a házi és mezei istenek seregét szent meséivel már túlhaladta és teljesen megvált érve a nagy aratásra — egy magasabb szellemi vallás elfogadására. E két nemzet a keresztény vallást nemcsak elfogadta, hanem magas műveltségével azt tovább is fejtette. A római és görög püspökök vetélye, bárha szakadást is idézett elő a ker. egyházban, de tagadhatatlanul a ker. vallás és az emberi nemzet fejlődését nagyban elősegítette.

Az első keresztény egyház vallási cultussa igen primitív volt. Az őskeresztények vallási szertartása, bár ha sok tekintetben megegyezett is a mai protestánsok templomozásaival, de nélkülözötte a hit tisztultabb és magasabb szárnyalásait.

A vallás hitformáinak terjedtsége és tisztultabb alakjai első sorban nyugat és kelet tudósai vetélyeinek köszönhető.

A hét első napjának, a vasárnapnak, megünneplése, a husvét és pünkösd ünnepe: ebben határozódott az első keresztények ünnepe szentelése. ⁶⁾

A negyedik százév második felében bővül a keresztények ün-

⁶⁾ Lásd: Keresztény Magvető X. kötet, 6. füzetében „Az őskeresztények ünnepei” című cikkét Simén Domokostól.

nepe a karácsonnal, mely a rómaiak „natalis Solis invicti“ ünnepéből veszi eredetét ⁷⁾, mikor már a római és görög magas műveltség a keresztény egyházban a maga méltó helyét elfoglalta és megkezdte vallási hitvitáit.

Azonban sem a római, sem a görög műveltség nem tudta a pogánysággal átjött habonás hitfogalmakat a keresztény egyházból kiküszöbölni.

A szentek imádása, sirjaik, csontjaik tisztelete, mely Konstantin idejében lép föl először, a későbbi évek keresztényeit is fokozódó balhiedelmekkel és vak fanatizmussal árasztotta el.

1033-ik év körül számlálhatatlan néptömeg zarándokolt a szent-sirhoz. Előbb a köznép, azután a közép osztály, végre — előkelők, hatalmasok, grófok, királyok és királynék vak fanatizmussal, mely a keresztény vallás szellemével össze nem fér. Egy grófról az van följegyezve, hogy magát Jeruzsálemből a szentsirhoz hurczoltatta, s a kőből egy darab reliquiát leharapott. ⁸⁾

E kor keresztényei szent dühökben tultettek Kelet askétáinak vandal önkinzásain.

A képimádás is a pogány cultusból fejlődött ki. Különösen Irén és Theodora görög császárnék eselszövényei csempészték be a képimádást a keresztény cultus keretébe, mely ellen a legértelme-sebb császárok léptek fel a pápákkal egyetemben. ⁹⁾ Azonban az asszonyi eselszövény végre is győzött a császárok hatalmá-n s a pápák csalhatatlanságán.

Valóban bámulandó, hogy oly eredet után a képimádás terjedési vehetett és sok tekintetben még ma is fentarthatja magát. ⁴⁾

Az első keresztényeknél egész Konstantin idejéig a vértanuk és szentek imálásának semmi nyomaira sem akadunk. ¹⁰⁾ Még az Úr Jézus születésének sem szenteltek ünnepet, mert a Krisztust is valóságos embernek tartották. Még Árius idejében is a kereszténység nagy része annak tartotta; de már ekkor a hitviták a Jézus isten voltát is hatalmasan hirdették. A „homoionion“ és a „homou-ion“ sok véráldozatba került.

Borzasztó mivé fajulhat és minő véres következményei lehetnek a legistenibb tannak is, ha méltatlan kezek hegyezik, élire ál-

⁷⁾ Ugyanott.

⁸⁾ Lásd: Dr. Baur „A középkori keresztény egyház“ cz. műve. 97. l.

⁹⁾ Ugyanott. 84. l.

¹⁰⁾ Simén D. idézett czikke.

litják, csürik, csavarják s ez által az egység helyett a meghasonlás átkos magvát szándékos roszakarattal szórják el.

Ahoz a sötét ponthoz értem, melyről jobb nem csevegni, hanem arra a feledékenység és megbocsátás vastag fátyolát borítani.

Minő boldog korban élünk mi most. Ma már nem állunk fegyverben egymás ellen a hitért. Ma a papok a békességet hirdetik s a hitharczok legfennebb a papíron tintavérrel folynak. Ma a pap hitvitákat nem visz katédrába.

Nincs is arra szükség, mert ma már az emberiség felvilágosultságával maga vált — „királyi papsággá.“

Ma festők és írók a lángész mindenható, ellenállhatatlan erejével nagyobb hódítást tesznek a hitmezején egy néhány nap alatt, mint a letűnt kor százados hitvitái.

Előáll egy új Michel Angelo, kit magyar néven Munkácsi Mihálynak neveznek s catholicus emberletére Krisztust Pilátus előtt halhatatlan ecsetével oly éethiven pingálta le, hogy az egész világ tisztelettel hajlik meg „az ember Ur Jézus előtt.“

Előáll egy barbar nemzet lángeszü gyermeke Turgenyeff Iván s a nélkül, hogy tán ösmerné az unitárius vallást — oly hiven írja le „Prózaí költeményeiben“ a Krisztust, mintha az unitarismusnak akarna propagandát csinálni.

Záradékul ide igtatom Turgenyeff remekét:

A Krisztus.

Ifjúkoromban, félig a gyermekkor világában, ott látom magamat a falu alacsony templomának boltozata alatt. A vékony viaszgyertyák, akár csak piros fénybogarak fénylettek a szent képek előtt.

Szívárványszínü ív környezett minden lángot.

A templomban minden sötét és borus volt, hanem sok nép volt benne és állott előttem.

Csupa barnafürtös parasztféj. Ide oda néha hullámzatos mozgásba jöttek, leborultak és ismét fölemelkedtek, akár csak az érett buzakalászok, mikor a nyári szél simítja őket hullámképüekre.

Egyszer hátam mögött belépett valaki és mellém állott.

Nem fordultam meg, de tüstént megéreztem, hogy ez az ember — Krisztus.

Meghatottság és kíváncsiság, utóbb félelem egyszerre vettek rajtam erőt. Legyőztem őket és megnéztem szomszédomat.

Olyan arca volt, mint a többinek. Olyan arca, mely hasonlított minden emberi ábrázathoz. Szeme figyelmesen és szeliden te-

kintett fölfelé. Ajkai le voltak zárva, de nem összeszorítva . . . felső ajka mintha könnyedén rátámaszkodott volna az alsóra. -- Szakála nem nagy, álla alatt kétfelé elválasztva, szemei és kezei mozdulatlanok, az utóbbiak összekulcsolva. Öltözete is olyan volt, mint más embereké.

— Tehát az lenne Krisztus? gondolám. Ilyen egyszerű, egészen egyszerű ember? Az lehetetlen!

Elfordultam. De alig fordítottam el tekintetemet ettől az egyszerű embertől, akkor ismét úgy látszott nekem, mintha annak, a ki mellettem áll, csakugyan Krisztusnak kellene lenni.

Ismét reá tekintetem és ismét ugyanazt az arcot láttam, mely minden más emberi arcához hasonlított; ugyanazon mindennapi, habár előttem ismeretlen vonások.

Utoljára kinosan kezdettem magamat érezni, de lassan-lassan magamhoz tértem. Csak akkor lettem biztos benne, hogy éppen az olyan, minden más emberhez hasonló arc, csak az lehet valóban — Krisztus arcza.

Ugy-e — épp oly szép ez a költemény, mint a Munkácsi rajza? Ez a Turgenyeff aligha össze nem beszélt Munkácsival, hogy egyik az ecsettel, a másik a tollal rajzolja le a valódi Krisztust. Remekeltek. A Turgenyeff költeménye szakasztott mássa a Munkácsi rajzának.

A ki a Munkácsi festményét valaha látta s a Turgenyeff fennebbi költeményét olvasta — a legelfogultabb lélekkel is be kell hogy vallja, „hogy éppen az olyan, minden más emberhez hasonló arc, csak az lehet valóban — Krisztus arcza!”

RÉDIGER GÉZA.

A HALOTTI BESZÉDEK JELENTŐSÉGE ÉS EZEK KIVÁLÓBB IRÓI AZ UNITÁRIUS EGYHÁZBAN A 18-IK SZÁZ ESZTENDŐBEN.

A halotti beszédek a halottak iránti kegyelet nyilvánulásai.

E kegyelet nem csupán az új kor erényei közé tartozik. Megvolt az régen, az ó-korban is, mindenütt találkozunk vele egy vagy más alakban.

Az egyiptomiak, kik a lélek vándorlásában hittek, a kegyeletet a halott testének bebalzsamozásában helyezték és pedig abból az okból, hogy a vándorlásaiból visszatérő lélek épen találhassa a magára maradt testet.

A történelemből olvassuk, hogy már az ó-korban a görögök és rómaiak emlékbeszédeket tartottak halottjaik felett.

A megalakult és fejlődő ker. egyházban a halotti beszédek tartása a cultus tanító részének kiegészítő részét alkotta és alkotja ma is főleg a prot. egyházakban. Sok halotti beszéd maradt fenn a múltból s egyházunk irodalmában is jelentékeny helyet foglalnak el azok, s megérdemlik, hogy velők foglalkozzunk.

Én e cikkben különösen a 18-ik száz halotti beszédeire akarom vonni a figyelmet, minthogy e száz esztendőből ilyenmü termék mégis a legtöbb maradt fenn. Megelőzőleg azonban szükséges lesz általánosságban a halotti beszédekről egy pár szót elmondani.

A halottak tisztességes eltemetése az emberi szív szeretetének kegyelettel párosult érzetében gyökerezik.

Minél nagyobb az ür, mit a halott övéi közül elköltöztvén maga után hagy, annál nagyobb az iránta nyilvánuló kegyelet, szeretet és fájdalom, annál nehezebb a vigasztalás. A szónoknak sikeres munkálkodása itt attól függ: ha vajjon belát e az emberek lelkébe? Megvan-e az ő szívében is a fájdalomnak az a hurja, melyet mozgásba hozhat a vesztes felek fájdalomkiáltása?

A szónok, kinek feladata a veszteség miatt szenvedőknek hitet és reményt adni, hiába bölcsekedik a fájdalom fölött, mert a veszteség fájdalma több a bölcseletnél, a szenvedő fájdalma szomorú valóság, melyet ha gyógyítani akar, nem gyógyíthatja a bölcsekedés